

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: Αντλώντας από το ελληνικό και ευρωπαϊκό παρελθόν και διαμορφώνοντας το ελπιδοφόρο αύριο της ελληνικής εκπαίδευσης
Του Σήφη Μπουζάκη, ομότιμου καθηγητή του Πανεπιστημίου Πατρών

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Φίλοι δάσκαλοι, ευχαριστώ για την τιμητική πρόσκληση να είμαι σήμερα εισηγητής σ' αυτήν την ενδιαφέρουσα ημερίδα με συνεισηγητή έναν διαλεχτό συνάδελφο με μεγάλη συμβολή στην ελληνική εκπαίδευση, τον Γιώργο Μπαγάκη. Δυο Κρητικοί μαζί στις Σέρρες. Μη φοβάστε, δεν οπλοφορούμε. Τα μόνα μας όπλα είναι οι γνώσεις και η εμπειρία μας. Αυτά θα μοιρασθούμε μαζί σας.

Στη δική μου ομιλία, από τη σκοπιά του ιστορικού και συγκριτικού της εκπαίδευσης και με τη συσσωρευμένη εμπειρία από τη συχνή, άμισθη εμπλοκή μου στην άσκηση εκπαιδευτικής πολιτικής τα τελευταία 30 χρόνια, με πολλά τραύματα και απογοητεύσεις και λίγες χαρές, βιώνοντας συχνά την κατάρα του Σίσυφου, θα επιχειρήσω να διαμορφώσω την πρότασή μου για το ελληνικό σχολείο που οραματιζόμαστε και ονειρευόμαστε, αντλώντας επιχειρήματα:

α. Από την προοδευτική παράδοση του εκπαιδευτικού δημοτικισμού, των κοινωνιομεταρρυθμιστικών και ριζοσπαστικών ρευμάτων που αναπτύχθηκαν στη ελληνική εκπαίδευση κατά τον 20 αιώνα, τις επεξεργασμένες προτάσεις Ελλήνων διανοητών (Γληνού, Δελμούζου, Παπανούτσου, Ιμβριώτη κ.ά) και φορέων καθώς και κείμενα προγενέστερων διαλόγων για την παιδεία. Αυτό γιατί με εκφράζει το ποιητικό και εύστοχο του Γ.Σ. Έλιοτ: 'Το σήμερα και το χθες, Το παρόν και το παρελθόν, είναι, ίσως, και τα δυο στο αύριο-στο μέλλον. Και το αύριο/το μέλλον, στο χθες, στο παρελθόν.' Και, ακόμη, με εκφράζει πλήρως η προσέγγιση σύγχρονων ιστορικών ότι το παρόν βρίσκεται σε ανεξάντλητο διάλογο με το χθες.

β. Από τις προοδευτικές ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές παραδόσεις και τις καλές πρακτικές ξένων εκπαιδευτικών συστημάτων που δημιουργήθηκαν και καταξιώθηκαν με θεωρητικό πλαίσιο το κράτος πρόνοιας του Κένυς και εφαρμόστηκαν από τις βορειοευρωπαϊκές σοσιαλδημοκρατικές και σοσιαλιστικές κυβερνήσεις από τη δεκαετία του 50 και μετά

δ. Τα ευρήματα έγκυρων ερευνών.

Θα αποτολμήσω τα παραπάνω, γνωρίζοντας ότι, ίσως, έτσι ακυρώνω ή υποβαθμίζω τη σκοπιμότητα ενός ακόμη εθνικού διαλόγου – δηλώνω ότι είμαι υπέρ του διαλόγου- για την παιδεία που, όμως, ήδη εμπεριέχει στοιχεία που μου θυμίζουν τη φράση του Γληνού. Ο τελευταίος, αναφερόμενος στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1929 της κυβέρνησης του Ελ. Βενιζέλου με Υπουργό Παιδείας τον Κων/νο Γόντικα, έγραφε σ' ένα από τα γνωστά εννέα άρθρα του στην τότε 'Ακρόπολις': 'Ό,τι νέο έχουν δεν είναι καλό και ό,τι καλό έχουν δεν είναι νέο.'

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ

Από την προοδευτική ευρωπαϊκή εκπαιδευτική παράδοση και τις επιτυχημένες, αλλά και αποτυχημένες, πρακτικές, δε θα αντλήσουμε επιχειρήματα με την ψευδαίσθηση ότι κανείς μπορεί να αντιγράψει, να δανεισθεί ξένα σχολικά συστήματα

και να προκαλέσει τη μετακένωση του Κοραή. Τόσο η Φινλανδολαγνία, εξαιτίας των διακρίσεων των Φινλανδών μαθητών στους διαγωνισμούς PISA -δεν είναι πλέον τόσο ψηλά στους τελευταίους διαγωνισμούς- όσο και η περιφρόνηση για ό,τι συμβαίνει σε άλλες χώρες, είναι ακραίος επαρχιωτισμός υπανάπτυκτων και εξαρτημένων χωρών. Σε κάθε περίπτωση, ένα επιτυχημένο σχολικό σύστημα σε μια άλλη χώρα, ούτε να αντιγραφεί μπορεί ούτε να εισαχθεί ατελώνιστα σε άλλη χώρα μπορεί σαν να πρόκειται για αυτοκίνητο μεγάλου κυβισμού για να το οδηγούν οι διαβρωμένοι μικροαστοί του Νότου. Οι επιτυχίες ή οι αποτυχίες μαθητών σε μια χώρα, μπορούν να κατανοηθούν μόνο μέσα στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο, του συγκεκριμένου σχολικού συστήματος, σε μια συγκεκριμένη χώρα, με τους πολίτες αυτής της χώρας και σε συγκεκριμένο χρόνο. Π.χ., έχουμε αναρωτηθεί γιατί οι Φινλανδοί έχουν υψηλά ποσοστά φιλαναγνωσίας; Δείτε το χάρτη, το κλίμα και την εναλλαγή ημέρας-νύχτας και θα έχετε έτοιμη την απάντηση.

ΧΘΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η ελληνική εκπαίδευση, μέσα από μια πολύπαθη, κυματοειδή ,συγκρουσιακή και Σισύφειο πορεία της, συνδέθηκε από έγκυρους ερευνητές της ιστορίας της (Δημαράς, Καζαμιάς, Ηλιού, Ηλιού κ.ά.) με 'ανακοπτόμενα άλματα', με το 'σύνδρομο του Κρόνου' , με 'βήματα μπρος-βήματα πίσω', με ασυνέχειες, με υπουργοκεντρικές πολιτικές παιδείας, με δράματα, τραύματα, άλματα και καθιζήσεις . Εμείς, στη συνέχεια θα ανατρέξουμε σε παραδείγματα αλμάτων από το προοδευτικό παρελθόν της ελληνικής εκπαίδευσης. Τα παραδείγματά μας συνδέονται με τους βασικούς άξονες μιας ρηξικέλευθης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης που θα πρέπει αυτή να εμπεριέχει. Αναφέρομαι, βέβαια, στην έννοια μεταρρύθμιση σε μια εποχή που οι έννοιες μεταρρύθμιση, σχεδιασμός, αξιολόγηση, λογοδοσία έχουν απαξιωθεί σχεδόν ευτελιστεί. Μπλέκουμε συχνά τις μεταρρυθμίσεις με ρυθμίσεις, απορρυθμίσεις, αντιμεταρρυθμίσεις κ.λπ.

ΑΞΟΝΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ

Όταν εμείς στο εξής κάνουμε λόγο για μεταρρυθμίσεις – και στην Ελλάδα είχαμε μεταρρυθμίσεις που δεν έγιναν, κατά τον Αλέξη Δημαρά- εννοούμε ότι έχουμε σαφείς απαντήσεις που αφορούν:

- α. Στον κοινωνικοπολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό ρόλο του σχολείου, δηλαδή απάντηση στο ερώτημα, ποιο σχολείο θέλουμε.
- β. Τη σχολική γνώση (αναλυτικά προγράμματα, σχολικά βιβλία). Απάντηση στο ερώτημα του Spenser, το 1858, ποια γνώση έχει την πιο μεγάλη αξία.
- γ. Τον εκπαιδευτικό . Απάντηση στο ερώτημα, ποίος, τις πρέπει να είναι ο δάσκαλος, για να θυμηθούμε τον Νίκο Εξαρχόπουλο και
- δ. Το σύστημα διακυβέρνησης (δομή, οργάνωση, διοίκηση αξιολόγηση στην εκπαίδευσης). Απάντηση κυρίως στο ερώτημα, συγκεντρωτισμός, αποκέντρωση, αποσυγκέντρωση, αυτονομία ή συνδυασμός ;

ΠΟΙΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΕΡΩΤΗΜΑ 1ο: Ποιο σχολείο θέλουμε;

-Στα άλματα της νεοελληνικής εκπαίδευσης, που απαντούν στο ερώτημα ποιο σχολείο θέλουμε και σε πολλά τους σημεία παραμένουν επίκαιρα συγκαταλέγονται :

α. Η γραμμένη από το Δ. Γληνό γενική εισηγητική έκθεση των εκπαιδευτικών νομοσχεδίων του Ιωάννη Τσιριμώκου, το 1913 (το πληρέστερο και διεισδυτικότερο κείμενο για την ελληνική εκπαίδευση που διαθέτουμε)

β. Το σχέδιο μιας λαϊκής παιδείας του ΕΑΜ, το 1944 στις Κορυτσάδες Ευρυτανίας με εισηγητή το γιατρό και πανεπιστημιακό Πέτρο Κόκκαλη.

γ. Η γενική εισηγητική έκθεση, της πλέον φιλοσοφημένης στον 20ό αιώνα μεταρρύθμισης, εκείνης του 1964 με αρχιτέκτονα τον Ε. Παπανούτσο και υπουργό παιδείας, τον πολιτικό της παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου.

δ. Η εισηγητική έκθεση του Ν. 1566/1985 με υπουργό παιδείας τον Α. Κακλαμάνη – η μόνη που διαθέτει και θεωρητικό πλαίσιο-. Ο νόμος 1566/85 είναι ο μακροβιότερος νόμος στην ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης αφού επιβιώνει και σήμερα στα βασικά του σημεία.

Συνιστώ σε όσους θέλουν να κάνουν σοβαρό διάλογο για την παιδεία, να μελετήσουν τα κείμενα αυτά που και με μέτρα του σήμερα εμπεριέχουν καινοτόμες ιδέες για τον κοινωνικοπολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό ρόλο του σχολείου. Κανείς δε δικαιούται να νομίζει ότι ανακάλυψε την Αμερική, το 2016. Ο Γληνός θα μιλούσε ξανά για ανιστόρητους ιστορικούς και αφιλοσόφητους φιλοσόφους...

ΠΟΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗ ΓΝΩΣΗ

ΕΡΩΤΗΜΑ 2ο: Ποια σχολική γνώση έχει την πιο μεγάλη αξία;

Και για τη σχολική γνώση, η ελληνική εκπαίδευση έχει τα πετάγματα και τα άλματά της που συχνά διακόπηκαν βίαια, όπως η δημιουργική Βενιζελική τριετία 1917-1920 με τα Ψηλά Βουνά του Ζαχαρία Παπαντωνίου (παίζεται ως θεατρική παράσταση σήμερα, σχεδόν έναν αιώνα αργότερα), το Αλφαβητάρι με τον Ήλιο, Τα καλά παιδιά κ.ά. Με τα βιβλία αυτά βιβλία θα 'ψηλώσει' η ελληνική εκπαίδευση, θα μπει φως στα ελληνικά σχολεία για να ξαναχαμηλώσουν και να επιστρέψουν στο σκοτάδι με το 'να καώσι' του 1921 με υπογραφή των γνωστών γλωσσομυνητών του πανεπιστημίου Αθηνών με σημαιοφόρο τον Ν. Εξαρχόπουλο. Σημαντική τομή στη σχολική γνώση, τέλος, αποτελούν και τα σχολικά εγχειρίδια της περιόδου 1964/65, πολλά δια χειρός Ιωάννη Κακριδή, αλλά και αυτά των αρχών της δεκαετίας του 80. Είναι διδακτική εδώ η τραυματική ιστορία των αποσυρθέντων καινοτόμων βιβλίων σχολικής ιστορίας, μετά από λυσσαλέο πόλεμο, συχνά με φαιοκόκκινο μέτωπο, ετερόκλητων δυνάμεων. Αναφέρομαι στα βιβλία του Κ. Καλοκαιρινού, Νεότερη ιστορία, το 1965, του Γιώργου Κόκκινου, το 1997 και της Μαρίας Ρεπούση, το 2006-2008 . Θα προσθέσω, ακόμη, τις καινοτόμες παρεμβάσεις στο αναλυτικό πρόγραμμα του Γυμνασίου, το 1931, το κατά τον αείμνηστο Α. Δημαρά 'αξεπέραστο όριο' γιατί έδινε εξουσία στο Σύλλογο Διδασκόντων, καθιέρωνε τα ελεύθερα απογεύματα, επέτρεπε τροποποιήσεις στο πρόγραμμα κ.ά. Τέλος, γιατί να ξεχασθεί η πολιτική των σχολικών βιβλιοθηκών και του πολλαπλού βιβλίου του 'λιθοβολημένου' Γ. Αρσένη που δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για την υπέρβαση της λογικής, κατάλοιπου της δικτατορίας του Μεταξά, του ενός εγκεκριμένου σχολικού εγχειριδίου (τη φασιστική αυτή λογική ολοκλήρωσε η 7χρονη δικτατορία με την επιβολή του ενός συγγράματος και στα πανεπιστήμια, το 1969) . Θυμίζω εδώ ότι η πολλά υποσχόμενη

πολιτική των σχολικών βιβλιοθηκών ανατράπηκε, όταν στο υπουργείο παιδείας ανέλαβε ο εκπρόσωπος του ΔΟΛ υπουργός Π. Ευθυμίου. Τα βιβλία αντικαταστάθηκαν από CDς που φυσικά θα διέθετε ο ΔΟΛ. Προοδευτικός Υπουργός παιδείας θα είναι για τον ομιλούντα, εκείνος που θα συγκρουσθεί με συμφέροντα και θα καταργήσει τον εγκλωβισμό της γνώσης σε ένα, συχνά ακατάλληλο σχολικό εγχειρίδιο και εκείνος που θα απαλλάξει τα βιβλία ιστορίας από διαστρεβλώσεις, μύθους, σιωπές, μαύρες τρύπες, αποφεύγοντας τις ιδεολογικοπολιτικές χρήσεις της ιστορίας, την ωραιοποίηση του 'εθνικού εαυτού' και τη δαιμονοποίηση του 'εθνικού άλλου'. Οραματιζόμαστε ένα σχολείο που η σχολική γνώση δε θα είναι κονσέρβα και ο δάσκαλος delivery. Η κριτική σκέψη, ο σκεπτόμενος μαθητής, που θα μαθαίνει πώς να μαθαίνει, (το κλισέ αυτό το επανέλαβε ο ομότεχνός μου καθηγητής Λιάκος, πρόεδρος της Επιτροπής Εθνικού Διαλόγου), η ανακαλυπτική μάθηση και ο μαθητής-ερευνητής με το δάσκαλο πλοηγό δεν επιτυγχάνονται με κλειστά προγράμματα και το ένα σχολικό εγχειρίδιο. Με τις σημερινές πρακτικές μόνο καλούς παπαγάλους διαπαιδαγωγούμε, καλούς πελάτες της ανελέητης αγοράς που τους περιμένει και όχι πολίτες για μια κοινωνία πολιτών.

ΠΟΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

ΕΡΩΤΗΜΑ 3ο: Ποίος τις πρέπει να είναι ο δάσκαλος;

-Και στο ερώτημα, ποίος τις πρέπει να είναι ο δάσκαλος, η πλούσια εκπαιδευτική μας παράδοση δίνει όπλα στους σημερινούς διαλογιζόμενους, επιχειρήματα που δεν επιτρέπουν το μηδενισμό του χθες. Στο χώρο των δασκάλων, ως αποτέλεσμα των δικών τους μακροχρόνιων αγώνων, ήλθε η κατάκτηση της ένταξης των σπουδών τους στα πανεπιστήμια το 1982/84, όχι χωρίς αντιστάσεις από τα πανεπιστήμια αλλά και την ΟΛΜΕ. Θυμίζω τη φράση ενός π. Πρύτανη 'δε θέλω τους κόκκινους στα πανεπιστήμια' ή την παλαιότερη δήλωση ΤΟΥ Καλαμποκιά, υπουργού παιδείας της χούντας, 'δε θέλω σοφούς, θέλω πιστούς'. Οι δάσκαλοι κέρδισαν και ο αγώνας συνεχίζεται κυρίως για νέες θέσεις εργασίας, για τις εργασιακές σχέσεις, για την επιμόρφωσή τους. Και σ' αυτόν τον τομέα, όμως, υπάρχει πλούσια εμπειρία, όπως τα προγράμματα των ΠΕΚ και κυρίως τα προγράμματα ενδοσχολικής επιμόρφωσης με πρωταγωνιστή το σεμνό παιδαγωγό Π. Ξωχέλλη αλλά και τον αείμνηστο φίλο, το δάσκαλο των δασκάλων, Χρήστο Τσολάκη.. Θύμα, δυστυχώς, της οικονομικής κρίσης έπεσαν τα Διδασκαλεία Δημοτικής Εκπαίδευσης. Το υπουργείο δε μας άκουσε, αν και είχαμε μία οικονομική πρόταση σωτηρίας τους. Το θέμα έχει επανέλθει. Κάντε το σημαία σας, διεκδικήστε το.

Σημαντική, τέλος, θεσμική κατάκτηση αποτέλεσε το 'πιστοποιητικό παιδαγωγικής και διδακτικής επάρκειας' που εισήγαγε ο νόμος 25/25 το 1997 ως προϋπόθεση διορισμού των καθηγητών στην εκπαίδευση. Η πρόβλεψη αυτή-τομή έμεινε στα χαρτιά.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΡΩΤΗΜΑ 4ο: Συγκέντρωση, αποκέντρωση, αποσυγκέντρωση ή συνδυασμός;

-Τέλος, τι έχει να μας πει το ελληνικό χθες για ζητήματα συγκεντρωτισμού, αποκέντρωσης και αποσυγκέντρωσης; Το ελληνικό σχολικό σύστημα υπήρξε, από τότε που θεσμοθετήθηκε επί Βαυαρών, την τριετία 1834-1837, συγκεντρωτικό, γραφειοκρατικό, πατερναλιστικό, λάφυρο των νικητών, κομματικό-πελατειακό. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές προέτασσαν, όπως σημειώνει ο Ν. Μουζέλης, το κομματικό-πολιτικό και όχι το κοινωνικό-οικονομικό. Το κράτος δε λειτούργησε ως μοχλός ανάπτυξης αλλά ως φορέας τακτοποίησης των ημετέρων. Δυστυχώς, αυτές οι αντιαναπτυξιακές παθογένειες, παρά τις προσδοκίες από την πολιτική αλλαγή του Γενάρη και του Σεπτεμβρίου του 2015 αντί να αμβλύνονται μάλλον επιδεινώνονται με ολίγη δημοκρατική επίφαση με την ψήφο των εκπαιδευτικών στην επιλογή στελεχών της εκπαίδευσης. Πρόκειται για ένα, κατά την κρίση μου, αξιοπερίεργο εφεύρημα για τη νομιμοποίηση της εμβάθυνσης του κομματικού- πελατειακού κράτους. Πότε, επιτέλους, θα γίνει και στη χώρα μας το αυτονόητο των προηγμένων χωρών, δηλαδή για τη στελέχωση της εκπαίδευσης να είναι πρωταγωνιστής η αξιοκρατία, να επιλέγονται οι άριστοι και όχι οι αρεστοί. Να ιδρύσαμε με διακομματική συναίνεση μια ανεξάρτητη Αρχή που θα επιβιώνει πέραν κυβερνήσεων και Υπουργών Παιδείας. (εδώ η Κύπρος με την Επιτροπή Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας είναι διδακτική) για να κάνει αυτές τις επιλογές. Όταν επιλέγεται Διευθυντής Εκπαίδευσης ενός νομού δεν εκλέγεται ο πρόεδρος του συλλόγου δασκάλων για να διεκδικήσει τα επαγγελματικά σας συμφέροντα αλλά ένα στέλεχος ικανό να διαχειριστεί ακόμη και με συγκρούσεις, ανθρώπους και σχολικές μονάδες. Πώς να συγκρουσθεί όταν έγνοια του είναι να γίνει αρεστός για να ξαναψηφιστεί; Δεν είμαι εναντίον της συμμετοχής των εκπαιδευτικών στη διοίκηση εκπαίδευσης. Όμως, όταν αξιολογείται ένας εκπαιδευτικός με τον επιστημονικό του φάκελο και τη προσωπικότητά του, και η δημοτική εκπαίδευση διαθέτει διαμάντια για να στελεχώσουν τις διοικητικές υπηρεσίες, θα πρέπει να αξιολογείται από εκείνους που, τουλάχιστον, έχουν περισσότερα τυπικά προσόντα με ό,τι αυτό σημαίνει. Επιστρέφοντας στην ανάγκη αποκέντρωσης και αυτονομίας της σχολικής μονάδας και των εκπαιδευτικών, θεωρούμε σημαντικά τα βήματα αλλά όχι αρκετά, το ΑΕΣ του 1930, το ΕΣΥΠ του Ν.1566/85 και του νόμου του 2002 για τις περιφερειακές διοικήσεις εκπαίδευσης. Ας γίνουν ΤΩΡΑ βήματα ή και άλματα για την παραπέρα αποκέντρωση του ελληνικού σχολείου χωρίς πισωγυρίσματα. Και, επιτέλους, ας τελειώνουμε με τον μπαμπούλα της αξιολόγησης με το ψευδοεπιχείρημα ότι επιστρέφουμε στον κακό επιθεωρητή, όταν νομοθετείται η αξιολόγηση (έχουν νομοθετηθεί από το 1982 δέκα τρία νομοθετήματα για την αξιολόγηση. Κανένα δεν εφαρμόστηκε πλήρως). Το σημερινό κοινωνικοπολιτικό δημοκρατικό μας σύστημα, παρά τις αδυναμίες και τα ελλείμματά του, δεν επιτρέπει παλινδρομήσεις στο 'μας κατηγγέλθη ότι συζείτε μετά τινος γυναικός...' ή στο 'απαγορεύεται το συνομπρελλίζεσθαι..' Συστήματα που δεν αξιολογούν όλους τους παράγοντες του σχολείου, υποδομές, προγράμματα, βιβλία, εκπαιδευτικό έργο αλλά και τους εκπαιδευτικούς 'σύρεται προς τα κάτω', ευνοεί τους τεμπέληδες και τιμωρεί τους ικανούς που χρειάζεται η κοινωνία που έρχεται. Η 4η βιομηχανική επανάσταση που είναι 'προ των πυλών' απαιτεί πολύ υψηλές δεξιότητες και πολύ χαμηλές για τους πολλούς. Στα επόμενα 10 χρόνια υποστηρίζουν σοβαροί οικονομολόγοι επτά στους δέκα από τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, θα αναλάβουν εργασίες που

δεν υπάρχουν σήμερα. Έχουν γνώση οι φύλακες, δηλαδή οι ασκούντες σήμερα εκπαιδευτική πολιτική αυτής της ραγδαία μεταβαλλόμενης πραγματικότητας; Φοβάμαι πως όχι.

- Σχέδια για μια αξιολόγηση όλων όσων ανέφερα πιο πάνω, με στόχευση τη βελτίωση του σχολείου και των εκπαιδευτικών, με έμφαση στη διοίκηση ολικής ποιότητας, υπήρξαν πολλές στο παρελθόν αλλά οι ευκαιρίες χάθηκαν. Θυμίζω τα σχέδια του αείμνηστου Ιωσήφ Σολομών, αντιπροέδρου του .Π.Ι. (σ' αυτά είχε αναφερθεί ο Ν. Κωνσταντόπουλος στη Βουλή), τα σχέδια δώδεκα Π.Δ. του αείμνηστου Χρήστου Φράγκου την περίοδο 1986-1988 (έμειναν στα συρτάρια), την πρόταση της ΔΟΕ, το 1983, όπου για πρώτη φορά γίνεται λόγος για αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου κ.ά. Τέλος, ας διαβάσουν οι ιθύνοντες τα πορίσματα επιστημονικών συνεδρίων για την αξιολόγηση, όπως αυτά του συνεισηγητή μου Γ. Μπαγάκη στην Πάτρα.

Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ- Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ

Και η ευρωπαϊκή εκπαιδευτική παράδοση έχει να μας διδάξει πολλά, θετικά και αρνητικά. Ξεκινώ με τα θετικά:

- Είναι σημαντική η εμπειρία και τα σχετικά ευρήματα πλήθους ερευνών από την εφαρμογή του Ενιαίου σχολείου στις βορειοευρωπαϊκές κοινωνίες του κράτους πρόνοιας από τη δεκαετία 'του 50 και μετά. Ενδιαφέρον έχει και η αντίστοιχη εμπειρία του Ενιαίου Πολυτεχνικού Σχολείου Εργασίας της π. Σοβιετικής Ένωσης που θεσμοθέτησε ο Β. Λένιν, το 1918, με την σύζυγο του παιδαγωγό Κρούπσκαγια. Αυτός ο τύπος δημοκρατικής οργάνωσης και δομής σχολείου -αίτημα του προοδευτικού κινήματος στην Ευρώπη με λυσσαλέα επίθεση των συντηρητικών ελίτ (Ο Γερμανός π. Καγκελάριος Χέλμουτ Κολ το ονόμασε, το 968, 'Σχολείο του διαβόλου'), από τη μια διέλυσε τον μύθο του Μεγάλου Εξισωτή αλλά από την άλλη διαμόρφωσε το κοινωνικό πρόσωπο ενός δημοκρατικού σχολείου, εγγυητή της κοινωνικής συνοχής και της άμβλυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων. Ο μύθος που διέλυσε αυτός ο τύπος σχολείου, ήταν ότι το σχολείο μπορεί μέσα από την κατάλληλη δομή να καταργήσει τις κοινωνικές ανισότητες και να προσφέρει (ανισότητες με άλλους παράγοντες υπήρξαν και στα καθεστώτα του 'υπαρκτού σοσιαλισμού') ισότητα ευκαιριών. Αποδείχθηκε ότι, όσο θα παραμένουν οι σύμφυτες με τον καπιταλισμό αλλά όχι μόνο ανισότητες εκτός σχολείου, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και γεωγραφικές, κανένα σχολείο δεν μπορεί να τις καταργήσει, θα τις αναπαραγάγει, ενώ μπορεί να παράγει και άλλες. Το σχολείο, όμως, μπορεί με την κατάλληλη δομή και τα κατάλληλα εκπαιδευτικά προγράμματα να τις περιορίσει και να επιτρέψει σε περισσότερα παιδιά από μη μορφωσιογόνα περιβάλλοντα να φθάσουν ψηλότερα αξιοποιώντας τις δυνατότητές τους.. Εκεί κρίνονται σήμερα οι προοδευτικές εκπαιδευτικές πολιτικές. Η μεγαλύτερη ανισότητα είναι είχε πει ο Αριστοτέλης η ίση προσφορά σε άνισους.

Επίσης, η εμπειρία του της σύνδεσης σχολείου με τον κόσμο της εργασίας (δυναμικό σύστημα) στο γερμανικό αλλά και κυπριακό σχολικό σύστημα και η ανάλογη εμπειρία του πολυτεχνικού σχολείου εργασίας στις χώρες του π. 'υπαρκτού

σοσιαλισμού ' είναι εξαιρετικά πολύτιμη. Εμείς εδώ ανακαλύψαμε ως επανάσταση τη 14χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση και τη μετατόπιση της πάντοτε υπανάπτυκτης στη χώρα μας ΤΕΕ σε μεταλυκειακό επίπεδο. Προσπερνά το, με αυτή τη σκέψη σε εποχή κρίσης οικονομικό κόστος, και μένω στο ουσιαστικό, που πιστεύω ότι είναι πώς θα κάνουμε στην πράξη υποχρεωτική την 11χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση (δύο χρόνια νηπιαγωγείο και εννέα χρόνια δημοτικό και γυμνάσιο). Το μεγάλο στοίχημα της επόμενης περιόδου είναι πώς θα καταπολεμήσουμε τη μαθητική διαρροή και, κυρίως, πώς θα ενσωματώσουμε στο ελληνικό σχολικό σύστημα τους άλλους, τους διαφορετικούς, τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Εδώ είναι η πρόκληση, τα υπόλοιπα είναι συνθήματα για αφελείς. Η στέρεη γενική εκπαίδευση με ανθρωπιστική κατεύθυνση, η παιδεία της ψυχής, με κατάλληλα προγράμματα και τον καλά εκπαιδευμένο εκπαιδευτικό μπορεί να προσφερθεί άριστα στα 11 χρόνια υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Επίσης, έχουμε αντλήσει διδάγματα από τις επιτυχίες των Φινλανδών μαθητών και όχι μόνο (πρωτιές έχουν και οι μαθητές από Χονγκ-Κονγκ, Κορέα, Σιγκαπούρη, Εσθονία κ.ά) στους διαγωνισμούς PISA; Μελετήσαμε τους παράγοντες που οδήγησαν τους μαθητές ενός σχετικά νέου σχολικού συστήματος, όπως της Φινλανδίας, στις πρωτιές; Το θέμα είναι πολυπαραγοντικό. Αναφέρω μερικούς επιγραμματικά: Ολοήμερα σχολεία, υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης εκπαιδευτικών, υψηλό κοινωνικό γόητρο (οι εκπαιδευτικοί ανήκουν στην ανώτερη κοινωνική τάξη), κοινωνική νομιμοποίηση εκπαιδευτικών πρακτικών, αποκέντρωση, αυτονομία εκπαιδευτικών, υψηλοί μισθοί, υψηλά επιδόματα, απορρόφηση των καλύτερων αποφοίτων Λυκείου στις σχολές κατάρτισης εκπαιδευτικών (τα 9/10 των φοιτητών των παιδαγωγικών τμημάτων προέρχεται από τα 1/10 των καλύτερων αποφοίτων λυκείου), προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας κ.λπ..

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Και τώρα τα αρνητικά του δανεισμού που αφορούν στα αποτελέσματα της επιβολής ενός ακραίου εκπαιδευτικού νεοφιλελευθερισμού (εμείς εδώ βιώνουμε τον ακραίο οικονομικό νεοφιλελευθερισμό αλλά όχι τον εκπαιδευτικό, γιατί υπάρχουν αντιστάσεις σ' αυτόν), πρώτα στη Μεγάλη Βρετανία, το 1988 (NATIONAL CURRICULUM) και λίγο αργότερα στις ΗΠΑ, το 1991 με τον Τ. Μπους. Η συσσωρευμένη εμπειρία από τις πολιτικές αυτές είναι χρήσιμη. Πρόκειται για πολιτικές που στηρίχτηκαν στη γονεϊκή επιλογή με την την άρση εντοπιότητας, τον ακραίο ανταγωνισμό, τα κλειστά αν. Προγράμματα, τα σπιτοσχολεία, το δάσκαλο delivery με την πλήρη αποδεξιοποίησή του, τα κουπόνια παιδείας, τη λογοδοσία, την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών με βάση τις επιδόσεις των μαθητών (είναι γνωστό το 'μάθε παιδί μου γράμματα γιατί θα με απολύσουν'...), σχολεία που βγαίνουν στην αγορά για να βρουν χορηγούς και να βαφτιστούν, π.χ. , 1ο Δημοτικό Σχολείο Σερρών-coca cola, την πρακτικοποίηση της εκπαίδευσης των δασκάλων που μας επιστρέφει στη μαθητεία του 19ου αιώνα κ.λπ. Αυτά τα προϊόντα, απότοκα του νεοφιλελευθερισμού με τις ήδη καταγραμμένες αρνητικές επιπτώσεις, όπως κλείσιμο σχολείων, απόλυση δασκάλων, ανασφάλεια και αβεβαιότητα, ιδιωτικοποίηση και αγοραιοποίηση της εκπαίδευσης, εργαλειοποίηση της γνώσης, διεύρυνση ανισοτήτων κ.λπ. ευτυχώς δεν έχουν εισαχθεί στην Ελλάδα και ελπίζω να μην

εισαχθούν ποτέ.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

-Από όσα αναφέραμε στις προηγούμενες ενότητες προκύπτει, νομίζουμε, το όραμα, ήδη υπονοήσαμε βασικά του στοιχεία, για ένα σχολείο του μέλλοντος. Συνοψίζουμε, κλείνοντας, τους βασικούς του άξονες:

α. Ενιαίο 11χρονο (δύχρονο νηπιαγωγείο, 9χρονο δημοτικό και γυμνάσιο) ολόημερο σχολείο γενικής ανθρωπιστικής παιδείας με έμφαση στη γλώσσα, τη λογοτεχνία, τις θετικές επιστήμες, τις νέες τεχνολογίες, τις τέχνες και τον πολιτισμό.

β. Λύκειο με πλήθος εξατομικευμένων εκπαιδευτικών δρόμων, με διαφοροποίηση προγραμμάτων και θεσμική σύνδεση με τον κόσμο της εργασίας. Ακόμη ένα λύκειο που επιτέλους αποσυνδέεται από τις πανελλαδικές εξετάσεις, αποκτά αυτονομία και χορηγεί έναν αξιόπιστο τίτλο, ο οποίος θα αποτελεί το εισιτήριο για παραπέρα σπουδές. Δεν είναι δυνατόν να θεωρείται μεταρρύθμιση η επιστροφή στις καταδικασμένες δέσμες-ρωσική ρουλέτα των 4-5 μαθημάτων.

γ. Ανοιχτά αναλυτικά προγράμματα και πολλαπλό βιβλίο με πλούσιες σχολικές βιβλιοθήκες και με αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Δεν μπορεί να στοχεύουμε σε κριτική σκέψη με βιβλία και προγράμματα 'κονσέρβες'.

δ. Αποκεντρωμένο σύστημα εκπαίδευσης με ενίσχυση της αυτονομίας του σχολείου.

ε. Στοχαστικοκριτικός δάσκαλος-ψυχοπαιδαγωγός που η πολιτεία τον εμπιστεύεται και του εξασφαλίζει ένα ήρεμο και ασφαλές εργασιακό περιβάλλον.

Όλα τα παραπάνω απαιτούν συνέχεια στην εκπαιδευτική πολιτική. Περιμένω έναν υπουργό παιδείας που θα δηλώσει ότι δε θα κάνει μεταρρύθμιση ή αν την αποτολμήσει να έχει γνώση και όραμα αλλιώς θα ξαναβρεθεί και η νέα μεταρρύθμιση στο τρίγωνο των Βερμούδων θα ανατραπεί και ο Υπουργός θα αναρωτιέται 'τις πταίει'

-Τέλος, ας γνωρίζουν οι ασκούντες εκπαιδευτική πολιτική ότι το σχολείο δεν αλλάζει όταν οι αλλαγές περιοριστούν μόνο σ' αυτό. Όμως, συμπληρώνω, μπορεί να επιταχυνθούν αν αρχίσουν απ' αυτό.

Και μια καταληκτική πρόταση. Έχει λεχθεί ότι η ιστορία διδάσκει ότι τίποτα δε μαθαίνουμε απ' αυτήν. Μπορούμε, άραγε, να το αλλάξουμε αυτό ιδιαίτερα σε μια χώρα με τέτοια ιστορία αλλά και με τόσα τραύματα και δράματα; Αυτές οι συναντήσεις ελπίζω να συμβάλλουν σ' αυτήν την κατεύθυνση.